

Има ли ефект од мерките за ограничување на цените на храната?

Во периодот од 2021 до 2024 година, Северна Македонија беше соочена со значителен раст на инфлацијата, предизвикан од повеќе фактори. Нарушувањата во синџирите на снабдување и притисоците на одделни пазари (како тој на масло за јадење), предизвикаа ценовни притисоци уште во втората половина од 2021. Но, главниот удар врз цените дојде по почетокот на Руската инвазија врз Украина кон крајот на февруари 2022, настан кој предизвика тектонски геополитички и економски поместувања, што имаше силен одраз врз растот на цените на енергенсите и основните сировини. Споредено со ценовното ниво од почетокот на 2021 година, на крајот од 2024 година општото ниво на цени во Северна Македонија е повисоко за 35%, додека нивото на цените на храната за 46.8%.

Бриф за политиките
бр. 71

ВОВЕД

Во одговор на инфлацискиот притисок, Владата на Северна Македонија вовеле низа мерки за ублажување на негативните последици по потрошувачката и животниот стандард на населението. Преземените мерки во периодот 2021-2024 година се однесуваат на замрзнување на цените на одредени основни производи и/или ограничување на трговските маржи, со цел да се спречи натамошно покачување на цените. Овие економски интервенции беа насочени кон стабилизација на цените и заштита на економската благосостојба на граѓаните во услови на глобални и домашни економски предизвици.

Според нашиот **Бриф за политиките 65: [Колкава е трансмисијата на меѓународните цени на храната во](#)**

[домашната економија?](#) од септември 2023, замрзнувањата на цените и маржите овозможиле намалување на трансмисијата на глобалните цени во домашната економија, кога тие биле во значаен пораст, но делувањето на преработувачите и трговците, особено на вторите, оневозможило трансмисија во обратната насока. Сепак, според **Бриф за политиките бр. 67: [Ефективни и/или скапи? Дали владините мерки за справување со кризата со цените на храната и енергијата ги заштитија граѓаните?](#)** од февруари 2024, мерките за ограничување на цените на храната спасиле поголем обем од доходот кај подоходниот дел од населението. Оттука, наодите укажуваа на користење на овие мерки како исклучок.

Finance Think препорачува мерките за ограничување на цените на храната да се користат само во случаи на особено висока инфлација, а во сите останати случаи да се заменат со структурни мерки или мерки засновани врз пазарни принципи.

БРИФ ЗА ПОЛИТИКИТЕ БР. 71

Според Табела 1, донесени се вкупно девет основни одлуки (не сметајќи ги нивните измени и дополнувања), од кои три се однесуваат на ограничување на маржите, а останатите на ограничување на цените. Дел од

нив се однесуваат на одредени производи од групата храна, а дел покриваат поширока палета производи од храна. Притоа, да забележиме дека во референтниот период, владата донесе уште неколку одлуки за ограничување

на цените на производи кои не спаѓаат во групата храна, а тоа се цените на електричната енергија, огревното дрво, производи за хигиена и школски прибор. Тие не се предмет на анализа во овој бриф.

Табела 1 – Мерки за ограничување на цените на храната

Вид на одлука	Донесена	Со важност	Специфика на одлука	Реф.
Највисоки цени	4.12.2021	31.1.2022	Највисоки цените во важност на 1.12.2021	СВ 270/21
Највисоки маржи	9.3.2022	31.5.2022	Највисока маржа од 4% во трговија на големо, односно 3% во трговија на мало	СВ 51/22 СВ 81/22
Највисоки цени	28.2.2023	31.5.2023	Највисока цена за лебот (33 денари како референтна цена)	СВ 44/23
Највисоки цени	9.3.2023	31.5.2023	Највисоки цени за млеко и млечни производи во важност на 1.3.2023 намалени за 10%; како и за тестенини намалени за 15%	СВ 52/23
Највисоки цени	21.3.2023	30.4.2023	Највисоки цени за јајца и ориз во важност на 15.3.2023	СВ 63/23
Највисоки цени	3.4.2023	30.4.2023	Највисоки цени на овошје и зеленчук изразени во денари	СВ 71/23
Највисоки цени	19.9.2023 26.9.2023	30.11.2023 Продолжена до 29.2.2024	Највисоки цени за широка палета од храна во важност на 1.8.2023 (по исклучок на 1.9.2023 односно 15.9.2023, односно 19.9.2023) намалени за најмалку 10%	СВ 195/23 СВ 202/23 СВ 203/23 СВ 282/23 СВ 17/24
Највисоки маржи	26.9.2023	30.11.2023 Продолжена до 29.2.2024	Највисока маржа за овошје и зеленчук од 10% во трговија на големо, односно 15% во трговија на мало	СВ 203/22 СВ 282/23 СВ 17/24
Највисоки маржи	20.9.2024	31.10.2024	Највисока маржа за широка палета од храна од 10% во трговија на големо и мало	СВ 196/24

Извор: Податоци прибрани од Finance Think од интернет страницата на Министерството за економија и труд.

ЦЕЛ И МЕТОДОЛОГИЈА

Целта на овој бриф за политиките е да направи проценка на краткорочните ефекти од мерките за ограничување на цените на храната воведени во периодот 2021-2024 во Северна Македонија.

Согласно на периодите во кои мерките биле воведувани, наведени во Табела 1, идентификувавме пет периоди во кои во сила била мерка за ограничување на цените, и тоа:

- Декември 2021 – Јануари 2022;
- Март 2022 – Мај 2022;
- Март 2023 – Мај 2023;
- Октомври 2023 – Февруари 2024;
- Октомври 2024.

Според тоа, една мерка била во важност од еден месец, една во важност од два месеца, две мерки во важност од по три месеца, и една мерка во важност од пет месеца. Да забележиме дека последната мерка, т.н. Новогодишна кошничка која влезе во сила на 15.12.2024, не е предмет на анализа, со оглед дека нашиот период за анализа завршува заклучно со декември 2024 година.

Ја користиме следната основна равенка:

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{k=0}^4 \gamma_k freeze_time_k + \delta lag_t + \vartheta X'_t + \sum_m \theta_m month_m + \epsilon_t$$

Кадешто: Y_t е месечната промена на цените на храната; $freeze_time_k$ ги опфаќа периодите во кои во сила била мерка за ограничување на цените на храната, и тоа 1) во форма на бинарна променлива за целиот период на примена на мерката; или 2) во форма на одделни бинарни променливи за секој од последователните месеци на примена на мерката; lag_t е бинарна применлива за месецот по завршување на мерката за ограничување на цените на храната, X'_t е вектор од коваријати, и тоа: 1) месечната промена на индексот на цените на храната од Организацијата за храна и земјоделство, и 2) месечната промена на цената на електричната енергија на слободниот пазар HUPX во Унгарија. $month_m$ се месечните фиксни ефекти за да контролираат сезоналност и времени зависности. Користиме робустни стандардни грешки за да обезбедиме конзистентност на оценките.

Извор на податоците е Државниот завод за статистика, Министерството за економија и труд, Организацијата за храна и земјоделство и Унгарската берза на електрична енергија HUPX.

Дефинираниот модел ја испитува краткорочната динамика на инфлацијата на цените на храната. Тој не се однесува на анализа на вкупната инфлација, особено не на уделот од различните фактори кои придонеле за смирување на инфлацијата во референтниот период.

За да го оцениме ефектот од мерките за ограничување на цените на храната, користиме варијација на методологијата на анализа на настани (event-study analysis), користејќи го времето (месеците) на нивната имплементација како природен настан. Креираме променливи за времето на настаните, за да го опфатиме и времето што поминало од почетокот на секоја мерка, како и времето по завршувањето на мерката. Во овој модел, коефициентот(ите) γ_k го опфаќа/ат ефектот од мерката за ограничување на цените, додека δ го опфаќа ефектот по завршувањето на мерката, двете врз месечната динамика на инфлацијата кај храната.

Со ова креираме т.н. временски прозорец околу примената на мерката, но не ги опфаќаме месеците пред примената на мерката, бидејќи објавата на мерките најчесто се случуваше во истиот месец од почетокот на нејзината примена и често со датум на „замрзнување“ на цените /маржите кој беше пред датумот на објавување на мерката (види Табела 1). Во секој случај, дури и да постоел ефект на антиципирање на мерката и подигање на цените пред мерката да се објави, овој ефект тешко би се опфатил со фреквенцијата на податоците кои ни се на располагање.

РЕЗУЛТАТИ

Мерките за ограничување на цените на храната се сврзани со намалување на инфлацијата на цените на храната во рангот од 0.09 до 0.11 процентни поени (Табела 2). Оттука, мерките придонесуваат за намалување на инфлацијата но имаат скроман агрегатен ефект.

Мерките извршиле силен непосреден ефект, бидејќи оценетиот коефициент на првиот месец со мерката се движи од 1.19 до 1.28 процентни поени пониска инфлација на цените на храната поради воведувањето на мерката. Просечната инфлација кај храната во периодите без примена на мерки

изнесувала 0.5%, месец-за-месец. **Оценетиот коефициент означува дека со мерките, во просек инфлацијата кај храната била негативна најмногу до -1% (0.5% минус 1.3 п.п.).** Оттука, оценетиот ефект е релативно голем. Меѓутоа, тој ефект потоа се разводнува, бидејќи сите коефициенти од вториот па до последниот месец од примена на мерката (кога таа се применувала повеќе од еден месец) се статистички незначајни. Ова означува дека иако мерките извршуваат најсилен очекуван ефект на намалување на цените на храната во првиот месец, тој ефект брзо се намалува веројатно заради прилагодувања на пазарната динамика (на пример, кај цени на

алтернативни производи кои не се предмет на мерката).

Следниот наод укажува дека мерките за ограничување на цените на храната ја смируваат инфлацијата само привремено, бидејќи штом мерката престане да важи, цените повторно се зголемуваат. Позитивниот и статистички значаен инфлациски ефект во месецот по мерката се проценува на зголемување на инфлацијата во рангот од 1.1 до 1.28 процентни поени веднаш по завршувањето на мерката. Ова означува дека инфлацијата се враќа на динамиката од пред мерката, скоро во целост, но не е проценето натфрлување.¹

Табела 2 - Резултати

	Без коваријати				Со коваријати (глобални цени на храна, цена на електрична енергија HUPX)			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Месеци СО мерка (одделно)	-0.0619				-0.0808			
Месеци СО мерка (просек)		-0.114*				-0.0948*		
Прв месец СО мерка			-1.266**	-1.187*			-1.283**	-1.224*
Втор месец СО мерка				0.461				0.464
Трет месец СО мерка				0.739				0.832
Четврт месец СО мерка				0.133				0.15
Петти месец СО мерка				0.214				0.29
Прв месец ПО мерка	1.270**	1.279**	1.122*	1.186*	1.260**	1.264**	1.101*	1.155*
Контролни променливи	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ	ДА	ДА	ДА	ДА
Бинарни променливи за месец	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА

Извор: Пресметки од Finance Think, врз основа на податоци од ДЗС. *, ** и *** означуваат статистичка значајност на 10%, 5% и 1%-но ниво, соодветно. Стандардните грешки се робустни на арбитарна хетероскедастичност.

¹ Оценивме и регресија со опфаќање на два периоди/месеци по мерката (не е прикажана поради штедење простор), но коефициентот на вториот месец беше незначаен, што укажува дека корекцијата на цените е инстантна, а динамиката на инфлацијата на цените на храната во понатамошниот период останува иста.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Мерките за ограничување на цените на храната обезбедуваат краткорочно здивнување од инфлацијата, особено во првиот месец од примената, но понатаму овој ефект исчезнува. Откако мерката завршува, динамиката на инфлацијата се враќа по старо, скоро во целост. Оттука, ефектот од мерката е само моментален, но тоа веројатно врши влијание врз подигање на инфлацијските очекувања.

Според тоа, Finance Think препорачува ваквите мерки да се користат само во исклучителни околности на многу висок раст на цените на храната, додека во останатите околности да се применат структурни мерки или мерки засновани врз пазарни принципи, за да се избегне временото потиснување на инфлацијата да доведе до идни нагли пораста.

Ваквите мерки може да се бараат долж следните интервенции на политиките:

1. Регулирање на синџирите на снабдување.

Ова вклучува интервенција за подобрување на ефикасноста и отпорноста на алките долж синџирите на снабдување (производители – преработувачи – трговци на големо – трговци на мало). Во земјава, значајна ефикасност во овој контекст се очекува да се постигне со доследна и непристрасна примена на Законот за нефер трговски практики. Finance Think препорачува силен фокус врз примената на Законот од институциите надлежни за неговата примена.

2. Зајакнување на конкуренцијата.

Неопходно е да се оневозможи олигополско делување и картелско здружување на пазарот, што може да е случај во мала економија. Прилагувањето на антимонополското законодавство и зајакнувањето на Комисијата за заштита на конкуренцијата преку кадровско зајакнување и проширување на надлежностите и алатките за делување се чини како голема неопходност за оневозможување здружено одредување на цените, особено кај важните потпазари на храна.

3. Поддршка на домашното производство.

Неопходно е стратегизирање на државната помош за земјоделството, и особено насочување кон помагање на резултатите од производството наместо инпутите во производството. Системот на државна помош бара итен ремонт за да може да даде резултати на повеќе пунктови, вклучително и на пунктот за зголемување на домашното производство на храна.

4. Таргетирана помош за набавка на производи од храна.

Ова може да вклучи субвенции или ваучери за храна, енергија и транспорт за најранливите сегменти од општеството, без да биде засегнат поширокиот пазар. Ваков тип мерки се во примена во земјава, на пример преку субвенционирање на потрошувачката за енергија на примателите на гарантиран минимален доход, меѓутоа неопходно е да се преоцени нивната таргетираност со цел да се осигура дека јавните средства доаѓаат до оние на кои им се најпотребни.

Finance Think е Институт за економски истражувања и политики.

Нашата Визија

Да поттикнеме економско размислување за подобра благосостојба утре.

Нашата Мисија

Да го подобриме влијанието на економските и социјалните трендови и политики врз граѓаните во Северна Македонија и регионот на Западниот Балкан, преку економски истражувања, застапување базирано на докази и водено од податоци, и поттикнување критичка дебата за економските процеси.

Истражувањето на Finance Think им помага на носителите на политиките, застапниците на политиките, креаторите на мислење, економските новинари и јавноста да ги разберат прашањата кои влијаат врз обичните граѓани.

Ул. Фредерик Шопен 1/2,
1000 Скопје
+389 2 6156 168,
www.financethink.mk,
info@financethink.mk